

Södra Mjönäs

Bönderna under 1500-talet

Tony Olsson

För tre år sedan påbörjade jag ett arbete med att skriva av och dokumentera det jag hittar om Vånga socken under dansktiden och fram till 1600-talets slut.

Allt sammanställs i kronologisk ordning för varje by. Min tanke är att ge ut detta material på en skiva som ett hjälpmedel för den som är intresserad av byarna/gårdarna i Vånga socken under 1500- och 1600-talet.

Källmaterial 1500-tal

Källmaterial från 1500-talet med information om Vånga sockens bönder är ganska få och det som finns ligger i Rigsarkivet i Köpenhamn. Under danskt styre från 1611 och fram till 1658 då de östdanska landskapen, Skåne, Blekinge och Halland blev svenska finns det bra källmaterial att tillgå. Före 1611 finns det endast lite spridda uppgifter från Vånga socken. Den bästa är kanske den danske kungen Fredrik II:s förläningsbrev från år 1584 där han ger Bäckaskog kloster till adelsmannen och riksrådet Henrik Ramel. Vånga socken låg under Bäckaskog och detta dokument tar upp byarna och dess brukare, dock ej de södra gårdarna i Mjönäs som såldes ut 48 år tidigare, år 1536.

Bäckaskog klostrets jordeböcker före 1584 verkar ha gått förlorade under århundradens lopp.

En hyldning från 1584 finns bevarad där 12 förtroende valda män från Vånga hyllade hertig Christian, som senare blev Christian IV, Kristianstads grundare. Några domstolsprotokoll har även Gustaf Nilsson (Götho) hittat från 1500-talet, dessa har jag dock själv inte funnit ännu.

Reformationen 1536

Danmark genomförde reformationen 1536, där klostrets gods tillföll staten. Vilket innebar att Vånga socken hamnade under kungens styre och var så fram till 1584 då godset övergick till Henrik Ramel. Undantaget var de södra gårdarna i Mjönäs som såldes ut strax innan reformationen hade trätt i kraft.

Mjönäs delas organisatoriskt

När blev då Mjönäs delat i Norra och Södra? Ja troligen var det då de södra gårdarna i Mjönäs bröts ut ifrån Bäckaskogs kloster gods år 1536, strax innan reformationen i Danmark, som ägde rum samma år.

De norra gårdarna i Mjönäs som låg kvar under Bäckaskogs gods under kungens styre fram till 1584 då Henrik Ramel fick det i förläning, är benämnd som Norra Mjönäs för första gången i källorna detta år.

Södra Mjönäs benämns som Mjönäs under 1500-talet.

Första gången jag har hittat Mjönäs benämnd som Södra Mjönäs är ifrån jordeboken 1611.

Så troligtvis har tillägget "Södra" funnits med sedan slutet av 1500-talet.

Vilka var då bönder i det så kallade Södra Mjönäs under 1500-talet? Ingen av de ovanstående källorna nämner något om detta.

Efter flera års sökande tillsammans med en annan forskare har vi hittat några spridda jordeböcker, en del i ganska dåligt skick. Här finns uppgifter om Södra Mjönäs.

Med dessa sammantaget så ger de, för sin tid en ganska bra bild vilka som brukade Södra Mjönäs under en stor del av 1500-talet.

Jordebok 1532

Den tidigaste jordeboken från 1500-talet är ifrån 1532. Här anges att **P Karss** i myønes som betalade 2 pund smör och ett *fadt*(?) träd i arrende. Namnet P Karss avser troligen namnet Peder Kasse. (Före Per Kasse i Mjönäs ska Per Truedsson ha funnits och är nämnd 1487.)

Dokument 1536

Ett dokument daterad 30 juni 1536, där Mjönäs såldes. Här nämns en **Truels Tørbórnnss** i myønes och han betalade (*svårläst*), tyll(?) landgille ... smör.

Namnet Torbjörn är ett ganska ovanligt namn i Vånga socken åtminstone under 1600-talet. Det användes mer flitigt i Göinge, vilket man kan förmoda att han var kommen där ifrån.

Ett dokument skrivet ca 2 månader senare, daterad 24 augusti 1536
"*two aff closther gaardhe liggande i myønes udi wonge sogn i villands h.*"
Klostret var Bäckaskog kloster vilket Vånga socken låg under. Här nämns (*svårläst*) **Tróls Gógherh** i den första klostergården.

Efternamnet syftar troligen på Göinge och stärker teorin att han var kommen ifrån någon av socknarna i Göinge härad. Truls Göinge är identisk med Truls Torbjörnsson som är nämnd i förra dokumentet.

Han betalade tyll (?) landgille, try (?) landgrott och ? pund smör i arrende.

I den andra klostergården i Mjönäs bodde **Oluff Pss.** Under 1500 talet användes ofta förkortningar på efternamnen och i detta fall är Pss = Pederssen = Persson.

Olof Persson betalade tyll (?) landgille, try (?) landgrott, ? pund smör i arrende.

Kanske var Olof Persson son till sin föregångare i Mjönäs, Per Karss? Det finns inga födelseböcker så här tidigt för att kunna verifiera detta.

Jordebok 1551

15 år senare, hittar vi nästa jordebok, där Mjönäs finns noterad.

Den visar att vid denna tid fanns det tre gårdar i Mjönäs.

Både Truls Torbjörnsson och Olof Persson finns kvar i skattelängderna, den tredje tillkomna gården bodde Eskil Persson på, kanske en bror till Olof Persson?

Troels Torbiörnss betalade 6 pund smör i landgille.

Olúff Persen betalade 10 pund smör i landgille.

Eskie Persen betalade 10 pund smör i landgille.

Jordebok 1559

Nio år senare, finns nästa bevarade jordebok med uppgifter om Mjönäs.

Där nämns tre bönder i Mjönäs och de var **Olúff Giønge, Oluff Pssin och Lauritz Korj.** Denna jordebok visar att Truls Torbjörnsson och Eskil Persson har försvunnit ifrån jordeböckerna någon gång mellan 1552–1558. De två har ersatts med två nya brukare i Mjönäs.

Olof Göinge som var kommen ifrån Göinge härad av efternamnet att döma, samt Lars Korg som troligen syftar på hans yrke som korgmakare. Kanske var denne brukare kommen ifrån Lönsbodatrakten som har en gammal tradition av detta hantverk?

De tre betalar alla samma arrende som var ett svin var.

Jordebok 1560

Redan året efter, finner vi nästa jordebok och den upptar samma namn som 1559.

Arrendet var och en betalade var 3 gri (gästeri) samt hålla foder till ett nötkreatur.

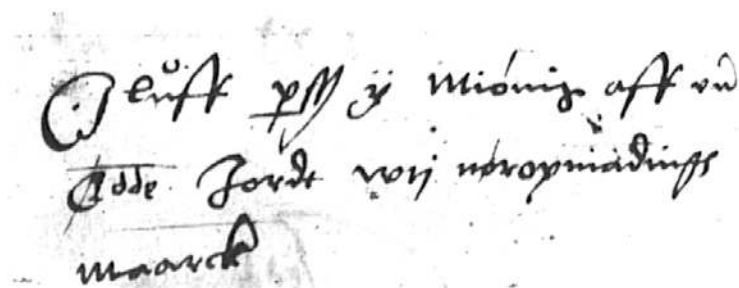
Jordebok 1563

Denna jordebok upptar namnen på två gårdar i Mjönäs, **Oúff Pidss och Eskil Pssin**. Varför den tredje gården inte finns med och försvinner ifrån jordeböckerna ca 1561–1562 vet jag ej.

Olof Persson betalade 10 pund smör, 3 gri (gästeri), foder till 2 nötkreatur samt 12 dagsverk i arrende.

Olof Persson betalade även 6 grott i arrende för en ödejord i Norra Oppmanna (Oppmanna by). Varför han skattar för en ödejord i Oppmanna by kan man spekulera i, kanske fanns det något släktskap dit?

Noteringen om detta finns under Oppmanna socken i denna jordebok och lyder

"Olúff Pss i mjónis aff en ödde jordt wej nørøpmadingh maarch"

"Olof Persson i Mjönäs av en ödejord vid Norra Oppmanna mark"

Eskil Persson som hade den mindre gården i Mjönäs betalade 6 pund smör, 3 gri (gästeri), foder till ett nötkreatur samt ett dagsverk i arrende.

Jordebok 1574

Fortfarande upptar den bara två gårdar i Mjönäs och brukas nu av **Wormer Olßenn och Jinns Olßenn**. Kanske är de söner till föregångaren i Mjönäs, Olof Persson?

Wormer Olssons gård skattar: 10 pund smör, 3 gri (gästeri), foder till två nötkreatur, 12 dagsverk samt ett fett svin.

Jöns Olssons gård skattar: 6 pund smör, 3 gri (gästeri), foder till ett nötkreatur, 1 dagsverk samt ett fett svin.

Vid en jämförelse av skatterna mellan 1563 och 1574 års jordeböcker visar att Wormer Olsson tog över Olof Perssons gård och Jöns Olsson tog över Eskil Perssons gård.

Slutet av 1500-talet

Det är ett glapp i arkivmaterialet på 37 år från 1574 till 1611 innan de danska skattelängderna åter finns, där Södra Mjönäs finns representerat. Vilka var då bönder i Södra Mjönäs i slutet av 1500-talet?

Ja, möjligen kan man tänka sig att Wormer och Jöns Olsson var brukare ett tag efter 1574 också?

Den danske kungen Fredrik II förläningsbrev från år 1584 är ej till hjälp då Södra Mjönäs såldes 1536 och ingick således inte i Bäckaskogs klosterods.

Möjligen kan man fylla detta glapp med hjälp av jordeboken 1611. Namnen i jordeböckerna släpar ofta med länge efter de har dött eller flyttat. De var bara intresserade av skatten som skulle betalas och namnen flyttades därför över från en jordebok till nästa.

Jordebok 1611

Åter igen tre gårdar (torp) i Mjönäs. Bönderna (torpare) var **Jeppa, Ormar** samt **Norre Jeppa**.

Här kan man tänka sig att dessa var bönder i slutet av 1500-talet och början av 1600-talet.

Arrendet de betalade var ½ skäppa korn var.

Jeppa kan vara städselbonden Jeppe Gussa i Mjönäs år 1611–1612 enligt mantalslängderna, därefter är han försvunnen ur källorna.

Ormar gissar jag är identisk med Wormer Olsson ifrån jordeboken år 1574.

Knut Åkesson som också är nämnd i Mjönäs, men enligt samtida och senare mantalslängder heter han Knut Andersson och bodde i Norra Mjönäs. Möjligen är detta en felskrivning?

Nämnas kan också att de tre namnen i jordeboken 1611 släpar med i jordeböckerna ända fram till 1650-talet, trots att den siste av de tre arrendebönderna var försvunnen ca 1612.

Inte förrän vid tiden när Skåne blev svenskt 1658, blev det nya namn noterade i jordeböckerna.

Flyttningar

Trots att uppgifterna är över 450 år gamla så kan man se att det förekom en del flyttningar mellan Göinge och Mjönäs.

1500-tals bönderna i Södra Mjönäs

Årtalen är inte exakt när de bodde där, utan anger när de är nämnda i källorna. Släktrrelationerna går ej att säkerställa.

<i>Per Kasse</i>	<i>1532</i>	<i>Fader till Olof Persson?</i>
<i>Truls Torbjörnsson</i>	<i>1536–1551</i>	<i>Kommer ifrån Göinge</i>
<i>Olof Persson</i>	<i>1536–1563</i>	<i>Har även en ödejord i Oppmanna by</i>
<i>Olof Göinge</i>	<i>1559–1560</i>	<i>Kommer ifrån Göinge</i>
<i>Lars Korg</i>	<i>1559–1560</i>	<i>Korgmakare. (Ifrån Lönsbodatrakten?)</i>
<i>Eskil Persson</i>	<i>1551 och 1563</i>	<i>Bror med Olof Persson?</i>
<i>Wormer Olsson</i>	<i>1574</i>	<i>Olof Perssons gård, son till Olof Persson?</i>
<i>Jöns Olsson</i>	<i>1574</i>	<i>Eskil Perssons gård, bror med Wormer ?</i>
<i>Jeppe (Gussa?)</i>	<i>Slutet av 1500-talet?</i>	<i>Död/flyttat ca 1612?</i>
<i>Ormar (Wormer?)</i>	<i>Slutet av 1500-talet?</i>	<i>Död/flyttat före 1611?</i>
<i>Norra Jeppa</i>	<i>Slutet av 1500-talet?</i>	<i>Död/flyttat före 1611?</i>

Förklaringar

Några förklaringar på de ofta svårtolkade arrende avgifterna.

Gri = Gästeri, böndernas skyldighet att ta emot och underhålla kungens krigsfolk vid resa.

Landgille = Arrendeavgift till jordägaren.

Landgrott / Grott = Samma betydelse som landgille. Grott avser trol myntslaget Grote.